

राष्ट्रीय हवामान संवेदनशील कृषि नवकल्पना प्रकल्प (निका)

हवामान बदल आणि भारतीय शेती

वाढलेले तापमान, पाण्याचा ताण आणि घटलेले पावसाचे दिवस या घटकांमुळे देशाच्या काही भागात उत्पादनावर अनिष्ट परिणाम झाल्याचे आढळून आले आहेत. गेल्या १०० वर्षांत भारतातील तापमानात सरासरी ०.६० डिग्री सें.ग्रे.ने वाढ झाली आहे.

निका प्रकल्पाची कार्यपद्धती

निका प्रकल्प देशातील एकूण १२१ जिल्हात कार्यरत असून त्यामध्ये जालना जिल्हाचा समावेश झालेला आहे. भारतीय कृषि अनुसंधान परिषदेकडून प्रकल्पासाठी भव्यनिष्ठ स्वरूपात प्राप्त झालेला निधी, जिल्हातील समांतर संघांच्या योजना आणि गावकऱ्यांचा सहभाग या माध्यमातून हवामान बदल व लहरीपणा यावर मात करण्यासाठी सुसंगत तंत्रज्ञान कृषि विज्ञान केंद्राच्या मार्फत निवडलेल्या कडेगाव, ता. बदनापूर मध्ये प्रसारीत करण्यात येते.

निका प्रकल्पाचे प्रमुख उद्देश

हवामान बदल आणि हवामानातील लहरीपणा यावर धोरणात्मक संशोधन आणि तंत्रज्ञान प्रात्यक्षिकांच्या माध्यमातून मात करणे.

धोरणात्मक संशोधन - पीक उत्पादन तंत्रज्ञान, पशु व्यवस्थापन, मत्स्य व्यवस्थापन आणि नैसर्गिक संसाधन व्यवस्थापन या घटकांचा समावेश होतो.

हवामानाच्या लहरीपणावर मात करण्यासाठी सुसंगत तंत्रज्ञान

जमिनीच्या सेंद्रिय कर्वात वाढ करणे. मुलस्थानी जलसंधारणाच्या उपाययोजना करणे. दुष्काळ व पूर प्रतिबंधक सुधारीत बाणांचा वापर. पाणी वचतीच्या उपाय योजना. गावाच्या सामूहिक प्रयत्नातून हवामान बदलाशी लढा. प्रभावी पीक प्रात्यक्षिकांद्वारे शेतकऱ्यांचे ज्ञान आणि आत्मविश्वासात वाढ.

नैसर्गिक संसाधन व्यवस्थापन

शेततळे खोदणे. जुन्या पाण्याच्या स्रोतांचे वळकटीकरण. विहारी आणि वोअरवेल्च्या पुनःभरणासाठी पाझर तलावांची निर्मिती. मुलस्थानी जलसंधारण - पिकारस मातीची भर लावणे/बीबीएफ द्वारे पेरणी करणे/सरी यंत्रणा पध्दतीचा अवलंब करणे/जमिनीत वाफे/सऱ्या करून जास्तीत जास्त पावसाचे पाणी साठविणे. वरील सर्व उपक्रम लोकासहभागातून सामुहिकपणे राबवावचे आहेत कारण याचा फायदा समुदायात होणार आहे.

पीक उत्पादन घटक

सुधारीत, कमी कालावधीच्या उष्णता व पूर प्रतिबंधक जातींचा वापर. गाव पातळीवरील विनोदपान व विवाण्यावचन स्वयंपूर्णता. हवामान आधारित कृषि सल्ला सेवा (मोबाईल एसएमएस) चा वापर. सामुहिकपणे शास्त्रज्ञांच्या मदतीने आपत्कालीन पीक नियोजन. जमिनीचे माती परिक्षण, सेंद्रिय कर्वात वाढ, जमिनीची धूप थांबविणे, जमिनीची पाणी धारण क्षमता वाढविणे. रासायनिक खतांचा समतोल वापर, खत देण्याच्या सुधारीत पध्दती, इत्यादी.

पशुधन आणि मत्स्य व्यवसाय व्यवस्थापन घटक

घार/खार साठवणुकीच्या सुधारीत पध्दतीचा वापर. हवामान बदलाशी पुस्त शेल्या/मैक्या/कॉंबिड्या यांच्या सुधारीत जातींचा वापर. जनावरांसाठी लसीकरण शिबीर.

संस्थात्मक पातळीवरील उपाययोजना घटक

* विद्याणे बँक * चारा बँक * उत्पादन गटांची निर्मिती * भाडेतत्वावर सुधारीत कृषि अवजारांची उपलब्धता * गावात हवामान केंद्राची स्थापना व त्याद्वारे हवामान साक्षरता.

ग्रामपातळीवरील हवामान जोखीम समिती

* समितीमध्ये १२ सदस्य आहेत. * गावातील सर्व घटक उदा. महिला, सुमिहीन शेतकरी, लहान, मध्यम, मोठे शेतकरी यांचा समावेश आहे. * समितीस अध्यक्ष, सचिव व खजिनदार यांची नियुक्ति सर्वानुमते केली आहे. * समितीस ग्रामसभेची मान्यता आहे.

समितीच्या जबाबदाऱ्या

गावाच्या हवामानास अनुकूल तंत्रज्ञान प्रसारसाठी कृषि विज्ञान केंद्रास मदत करणे. शेतकऱ्यांचा प्रकल्पातील सहभाग वाढविण्यासाठी प्रयत्न करणे. हवामान बदलाशी सुसंगत शासकीय योजना निका प्रकल्पा अंतर्गत गावात राबवावयाचे तंत्रज्ञान/प्रात्यक्षिक निश्चित करण्यासाठी कृषि विज्ञान केंद्रासोबत आवश्यकतेनुसार चर्चेत सहभागी होणे.

निका ग्राम कडेगाव येथे राबवितेले प्रमुख उपक्रम

* गावाचे सामाजिक आर्थिक सर्वेक्षण करून गरजांचा अभ्यास केला. * जमिनीच्या सुपिकेसाठी सेंद्रिय स्रोतांचे सर्वेक्षण केले. * गावातील नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे सर्वेक्षण करून त्यातुसार पुढील कामांचे नियोजन तयार केले. * ग्रामस्तरीय हवामान जोखीम समितीची स्थापना करून प्रशिक्षण दिले.

कृषि विज्ञान केंद्र

मराठवाडा शेती सहाय्य मंडळ, खरपुडी, जालना